

pedagog på piedestal

Elsa Köhler.-
stin, Pedagogin
gin Elsa Köhler
icht verwandt mit
der Gestalt-
ng Köhler
en-Litera-
mit der
en Peda-
rschung
Die Ost-
reicherin Elsa
teile von Novem
zum Frühjahr 193
higungswissenscha
en Ans
Pete

Aktivitetspedagogik.

Köhler angående
Bergen, Östskandinavien,
117 lärare, av
lämnats
anta, att
fande i
det, so

Bergens och Trond
kurser 117 lärare, av

na
org.
sk red
mellan
agen,
dagis
lärare.
o. 12: 5

aktivitetspedagogiskt arbete.
an utkommit på Natur och
vitetssociologi, en vägledning
re än 418 textsidor, och av
Elsa Köhler, skrivit ungefär
bidrag av svenska och norska
i deltagit i de av dr Köhler-
rna i Göteborg, Åker, Ber-
ans deltog i dessa kur-
oro kvinnliga. Bidrag
ttare, och man kan
ke skall höra till
etta kan så
ttare

pedagog på piedestal

Aktivitetspedagogik

Köhler angående
Bergen, 117 lärare, av

na
org.
sk red
mellan
agen,
dagis
lärare.
o. 12: 5

pedagog på piedestal

Elsa Köhler -
 stin, Pädagogin
 gin Elsa Köhler
 icht verwandt mit
 der Gestalt-
 ng Köhler
 en-Litera-
 mit der
 en Peda-
 rschung
 Die Ost-
 reicherin Elsa
 arbei-
 te von Novem-
 zum Frühjahr 193
 hnungswissenscha
 en Ans-
 Pete

IVITETSPEDAGOGIK
 • Aktivitetspedagogik. •

Köhler angående
 Bergen, 1937, 117 lärare, av
 117 lärare, av
 lämnats
 änta, att
 hande
 det, so

En on-
 2 hento-
 117 lärare och
 117 lärare och
 117 lärare och
 117 lärare och
 117 lärare och

na
 org.
 sk red
 mellan
 agen,
 dagogis
 lärare.
 o. 12: 5

aktivitetspedagogiskt arbete.
 an utkommit på Natur och
 vitetpedagogik, en vägledn
 re an 418 textsidor, och av
 Elsa Köhler, skrivit ungefär
 bidrag av svenska och norska
 i deltagit i de av dr Köhler-
 rna i Göteborg, Åker, Ber-
 ans deltagit i dessa kur-
 ro kvinnliga. Bidrag
 ttare, och man kan
 ke skall höra till
 etta kan så
 ttare

pedagog på piedestal

Elsa Köhler -
 stin, Pädagogin
 gin Elsa Köhler
 icht verwandt mit
 der Gestalt-
 ng Köhler
 en-Litera-
 mit der
 en Peda-
 rschung
 Die Ost-
 reicherin Elsa
 arbei-
 te von Novem-
 zum Frühjahr 193
 hnungswissenscha
 en Ans-
 Pete

IVITETSPEDAGOGIK
 • Aktivitetspedagogik. •

Köhler angående
 Bergen, 1937, 117 lärare, av
 117 lärare, av
 lämnats
 änta, att
 hande
 det, so

En on-
 2 hento-
 117 lärare och
 117 lärare och
 117 lärare och
 117 lärare och
 117 lärare och

na
 org.
 sk red
 mellan
 agen,
 dagogis
 lärare.
 o. 12: 5

aktivitetspedagogiskt arbete.
 an utkommit på Natur och
 vitetpedagogik, en vägledn
 re an 418 textsidor, och av
 Elsa Köhler, skrivit ungefär
 bidrag av svenska och norska
 i deltagit i de av dr Köhler-
 rna i Göteborg, Åker, Ber-
 ans deltagit i dessa kur-
 ro kvinnliga. Bidrag
 ttare, och man kan
 ke skall höra till
 etta kan så
 ttare

pedagog på piedestal

Elsa Köhler -
 stin, Pädagogin
 gin Elsa Köhler
 icht verwandt mit
 der Gestalt-
 ng Köhler
 en-Litera-
 mit der
 en Peda-
 rschung
 Die Ost-
 reicherin Elsa
 arbei-
 te von Novem-
 zum Frühjahr 193
 hnungswissenscha
 en Ans-
 Pete

IVITETSPEDAGOGIK
 • Aktivitetspedagogik. •

Köhler angående
 Bergen, 1937, 117 lärare, av
 117 lärare, av
 lämnats
 änta, att
 hande
 det, so

En on-
 2 hento-
 117 lärare och
 117 lärare och
 117 lärare och
 117 lärare och
 117 lärare och

na
 org.
 sk red
 mellan
 agen,
 dagogis
 lärare.
 o. 12: 5

aktivitetspedagogiskt arbete.
 an utkommit på Natur och
 vitetpedagogik, en vägledn
 re an 418 textsidor, och av
 Elsa Köhler, skrivit ungefär
 bidrag av svenska och norska
 i deltagit i de av dr Köhler-
 rna i Göteborg, Åker, Ber-
 ans deltagit i dessa kur-
 ro kvinnliga. Bidrag
 ttare, och man kan
 ke skall höra till
 etta kan så
 ttare

pedagog på piedestal

Aktivitetspedagogik

Köhler angående
Bergen, 117 lärare, av

na
org.
sk red
mellan
agen,
dagis
lärare.
o. 12: 5

pedagog på piedestal

Elsa Köhler -
 stin, Pädagogin
 gin Elsa Köhler
 icht verwandt mit
 der Gestalt-
 ng Köhler
 en-Litera-
 mit der
 en Peda-
 rschung
 Die Ost-
 reicherin Elsa
 arbei-
 te von Novem-
 zum Frühjahr 193
 hnungswissenscha
 en Ans-
 Pete

IVITETSPEDAGOGIK
 • Aktivitetspedagogik. •

Köhler angående
 Bergen, 1937, 117 lärare, av
 117 lärare, av
 lämnats
 änta, att
 hande
 det, so

En on-
 2 hento-
 117 lärare och
 117 lärare och
 117 lärare och
 117 lärare och
 117 lärare och

na
 org.
 sk red
 mellan
 agen,
 dagogis
 lärare.
 o. 12: 5

aktivitetspedagogiskt arbete.
 an utkommit på Natur och
 vitetpedagogik, en vägledn
 re an 418 textsidor, och av
 Elsa Köhler, skrivit ungefär
 bidrag av svenska och norska
 i deltagit i de av dr Köhler
 rna i Göteborg, Åker, Ber
 ans deltagit i dessa kur
 ro kvinnliga. Bidrag
 ttare, och man kan
 ke skall höra till
 etta kan så
 ttare

pedagog på piedestal

Aktivitetspedagogik

Köhler angående
Bergen, 117 lärare, av

na
org.
sk red
mellan
agen,
dagis
lärare.
o. 12: 5

Läraren som katalysator

Pedagogiken gick ut på att få saker att hända.

Kollegorna kallade hennes klassrum för Zirkus Köhler. Men det var en cirkus som blev en del av ett teoribygge: aktivitetspedagogiken.

TEXT Katarina Bjärvall BILD Pia Koskela

MAN SKULLE KUNNA säga att Elsa Köhler utgick från sig själv. Hon kom från Österrike till Sverige och märkte hur snabbt hon lärde sig svenska, bara genom att vistas och vara aktiv här. Det blev grunden till hennes direktmetod för språkundervisning, där eleverna lyssnade och pratade sig in i ett främmande språk. Och därifrån var steget inte långt till det som hon kallade aktivitetspedagogik och som satte elevens aktiva lärande först.

Elsa Köhler föddes 1879 i staden Lemberg, då belägen i den österrikiska delen av dubbelmonarkin Österrike-Ungern och i dag en ukrainsk stad under namnet Lviv. Hennes far drunknade när hon var sju år. Han var av adlig officersläkt, vilket gav dottern en plats vid den kejsarliga internatskolan för flickor i Wien.

I huvudstaden rådde brytningstid – överklassen virvlade

fortfarande runt i Straussvalser medan arbetarna på tegelbruket och andra industrier började formera det som skulle komma att kallas "Det röda Wien".

Den unga Elsa ville bli lärare, men eftersom kvinnor inte hade tillträde till universiteten i Österrike fortsatte hon sina studier i Frankrike. Tillbaka i Wien fick hon anställning vid hovet, som lärare åt några av kejsarparets dotterdöttrar.

Vid krigsslutet upplöstes dubbelmonarkin och republik infördes i Österrike. Landets styrande socialdemokrater drog i gång omfattande skolreformer med bland annat en ny modern läroplan. Universiteten öppnades också för kvinnor. När socialdemokraterna sedan förlorade makten koncentrerades reformerna till "Det röda Wien". Tvåmiljonersstaden var rik på radikala impulser, från Freud till socialdemokrati, och blev en välfärdsmodell för andra delar av Europa. Bostäder byggdes och lyxskatter fick finansiera ambitiösa satsningar bland annat på skolan. Där ingick samlad undervisning för alla barn oavsett samhällsklass, avskaffade

pedagog på piedestal

timplaner, uppluckrade gränser mellan ämnen och ett ökat fokus på fostran.

Den politiska omsvängningen blev en vändpunkt även för Elsa Köhler. Biografiförfattaren Lars Karlsson har beskrivit hur hon som adelsdam och officersdotter förlorade en del privilegier, men hur hon som kvinna och lärare vann fler. Hon anställdes vid ett internat för flickor, tillika förskola och övningsskola för lärarstudenter. Bland de obligatoriska ämnena på skolan på Boerhaavegasse fanns talekonst, trädgårdsarbete, körsång, harmonisk dans och slöjd. Elsa Köhlers tjänst blev navet i hennes yrkesliv och hon behöll den, med långa tjänstledigheter, till 1934 då nazivänliga krafter tvingade bort henne.

Samtidigt som hon undervisade i franska på Boerhaavegasse var hon knuten till Wiens nystartade pedagogiska institut. Ett ämne som diskuterades var Fröbel – var han fortfarande relevant eller skulle hans pedagogik, med pappersvikande och pärlträdande, ersättas av Montessoris? Köhler menade att de båda var på väg ut när utvecklingspsykologin presenterade nya rön.

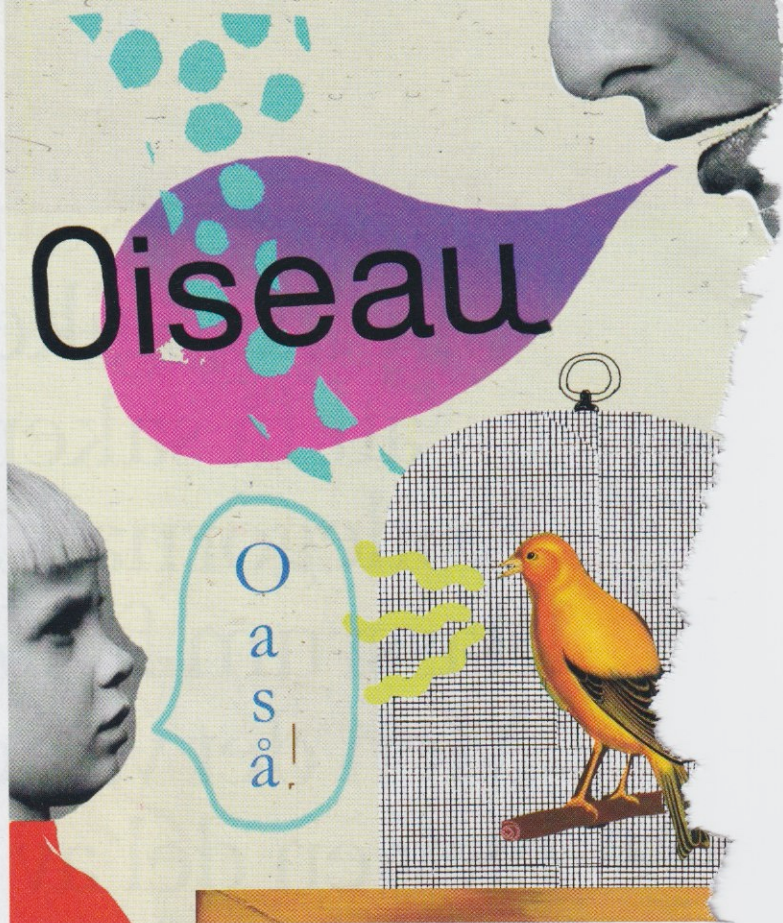
BÅDE INSTITUTET OCH stadens reformskolor tog emot utländska kursdeltagare och studiebesökare. Ofta kom de från Sverige. Kontakterna ledde snart Köhler norrut, till Stockholm och Varberg, där hon från och med 1920 kom att tillbringa mycket tid som lärare i franska och tyska.

Elsa Köhler hade själv lätt att lära sig språk och kunde snart föreläsa på svenska för lärare, ofta om det hon kallade språkundervisning på psykologisk grund. Hon skrev också växelvis på svenska och tyska, så att en tankegång som väcktes på det ena språket kunde fördjupas och omprövas på det andra.

I Varberg var Elsa Köhler gäst hos flickskolerektorn och tyskaläraren Ingeborg Hamberg. De båda kom sedan att följas åt genom livet. Varberg blev något av ett andra hem för Elsa Köhler, och Ingeborg Hamberg bodde också långa perioder hos henne i Wien. De samordnade sin språkundervisning – Ingeborg Hamberg på tyska i Varberg och Elsa Köhler på franska i Wien – och lät sina elever brevväxla. De utvecklade gemensamma praktiker som de redan förde vidare i skrifter och föreläsningsserier för lärare, bland annat i Stockholm.

I Sverige grundlade Köhler sin ”direktmetod” för språkundervisning. Avstampet var inte bara hennes egen snabba erövring av svenskan, hon hade också sett samma sak hända med de österrikiska och tyska krigsbarn som kom till Sverige.

Den effektivaste undervisningen, menade hon, utgick från

det talade språket – språkmelodin och de enskilda ljuden. En viktig komponent var så kallade klangrader, korta meningar som genom betydelsefulla ljud gav grundläggande språkkänsla. Läraren skulle förmedla glädje inför språket genom lek, sång, teater och intresseväckande föremål – själv föreslog Köhler en levande kanariefågel, som skulle ge barnen en oemotståndlig lust att förstå vad läraren sade till den. Grammatik skulle introduceras först då eleverna började fråga efter regler.

Elsa Köhler uppmanade lärare att ta reda på vilka av eleverna som lärde sig bäst via visuell, auditiv respektive motorisk didaktik och anpassa metoderna efter detta. Alla skulle inte behöva göra allt. Arbetsformerna var självständiga och ansvarsfördelningen mellan lärare och elever reglerades i kontrakt som båda parter skrev under.

När Elsa Köhler själv undervisade talade hon aldrig något annat språk än undervisningsspråket. Hon möblerade sitt klassrum i Wien okonventionellt, med vita bord omgivna av fyra stolar, och lät elevernas språk ljuda högt. Hennes kollegor gjorde sig lustiga över metoden och kallade hennes klassrum för ”Zirkus Köhler”. Men i det som kunde se ut som kaos började Köhler snart skönja grunden till ett nytt teori-bygge: aktivitetspedagogiken.

Själv betonade hon ofta att hon var en praktiker, men hon lockades av vetenskapen, framför allt biologiskt grundad utvecklingspsykologi. Hon började forska under handledning av psykologerna och makarna Charlotte och Karl Bühler och doktorerade 1926 på det treåriga barnets personlighet.

Köhlers ambition var att etablera en kvantitativt grundad

pedagogisk-psykologisk vetenskap. Det viktigaste grundmaterialet var de omfattande elevobservationer hon gjorde själv och lät lärare göra i Varberg och Göteborg, men också i tyska Jena där hon var verksam på en experimentskola vid stadens universitet. Kursdeltagarna fick dokumentera utvecklingen i klassrummet när elevernas frihet gradvis ökade, till exempel vad gällde val av arbetsuppgifter. Många av deltagarna blev inspirerade, men en del var kritiska och ansåg att läraren riskerade att tappa kontrollen.

Under 30-talet trängde högermakter tillbaka de progressiva krafterna i Centraleuropa. Köhler avbröt sitt arbete i Jena då det kom att kräva samarbete med nazistiskt orienterade psykologer. 1933 tog den auktoritära högern makten i Österrike och efter ett kort inbördeskrig året därpå drogs skolväsendet åt ytterligare. Reformsatsningen inom Wiens skolor stoppades och de ledande personerna avskedades och internerades. Köhler tvångspensionerades 55 år gammal, men kunde fortsätta sitt arbete i Sverige.

I sitt verk *Aktivitetspedagogik* från 1936 använde Köhler det stora material av klassrumsobservationer hon hade tillgång till som utgångspunkt för att skapa en syntes av de teorier som hade lanserats av reformpedagoger som Kerschensteiner, Decroly och Piaget. Som hon själv skriver på sitt högtidliga sätt: "Aktivitetspedagogikens inre mening är att i lämpliga livssituationer och på ett organiskt sätt låta barnen utveckla sin åldersmässiga dynamik samt ordna den till värdefull produktion. Därmed åsyftas personlighetens utveckling, gemenskapslivets förbättring och kulturens bestånd och tillväxt."

Köhlers aktivitetspedagogik grundas på tio principer. Sju är pedagogiska: spontanitetens, individualiseringens, gemenskapens, sakens, personlighetens, kulturvärdenas och bildningens. Till dessa kommer tre som hon kallar psykologiska: situationsväxlingens (omväxlande undervisning), utvecklingshjälpen (läraren hjälper eleven) och verksamhetens (eleven skapar sig själv en uppgift och genomför den trots inre motstånd).

Risken för misstolkningar är uppenbar, men Köhler betonar att det aktiva i aktivitetspedagogiken inte behöver inne-

bära att klassrummet blir en verkstad. Om temat är vikingatiden betyder aktiviteten inte nödvändigtvis att eleverna bygger vikingahjälm, utan det kan lika gärna handla om aktivt lyssnande till läraren eller aktiv läsning. Det centrala är, skriver hon, "barnets begär efter kunskaper samt barnets förmåga att tillägna sig dem".

När Österrike anslöts till Hitlertyskland 1938 – "Anschluss" – omvandlades Elsa Köhlers gamla arbetsplats på Boerhaavegasse till en nazistisk elitskola. Hon och Ingeborg Hamberg gav sig av till Sverige, också för att Elsa Köhler skulle få vård för olika hälsoproblem, och stannade till krigsutbrottet på sensommaren 1939. Då fick Elsa Köhler inte längre sitt uppehållstillstånd förlängt, så paret återvände till den lilla lägenheten i Wien. Där avled Elsa Köhler ett år senare, 61 år gammal.

Under efterkrigstiden svängde skoldebatten i Sverige i progressiv riktning. Men möjligtvis fick inte Köhler och andra centraleuropeiska pedagogiska pionjärer det inflytande de förtjänade. Lars Karlsson skriver att allt som hade tysk anstrykning utrangerades och ersattes med det amerikanska, i pedagogikens fall särskilt John Dewey. Något som framstår som tragiskt och ironiskt, då ju den centraleuropeiska idévärlden stod för mycket av det som nazismen ville utrota.

Faktum kvarstår ändå att Köhlers ideal fick liv i flera styrdokument. I exempelvis 1980 års läroplan uttrycker förordet en människosyn som skulle kunna vara hennes: "Människan är aktiv, skapande, kan och måste ta ansvar och söka kunskap för att i samverkan med andra förstå och förbättra sina egna och sina medmänniskors livsvillkor."

I dag framstår Elsa Köhlers idéer som mest livskraftiga inom två skilda verksamheter, förskolan och SFI-undervisningen. I utredningen om en läroplan för förskolan 1997 hänvisades på flera ställen till Köhler och hennes aktivitetspedagogik. Och undervisningen i svenska för invandrare bygger ofta på varianter av direktmetoden – även om de flesta lärare kanske inte vet att det är Köhlers metodik de praktiserar.

Katarina Björvall är frilansjournalist
pedagogiska.magasinet@lararforbundet.se

ELSA KÖHLER

Den österrikiska språkpedagogen och psykologen Elsa Köhler (1879-1940) arbetade större delen av sitt liv med att teoretisera de erfarenheter hon själv dokumenterade i klassrummet. Med avstamp hos tidigare reformpedagoger som Fröbel, och i dialog med samtida kollegor som Montessori, utvecklade hon den metod som tidigare hade kallats arbetsskola och som nu på svenska fick beteckningen aktivitetspedagogik. Centralt var lärarens uppdrag att stimulera eleven att själv söka kunskap utifrån sina egna förutsättningar. Köhler var under flera perioder verksam i Sverige, framför allt i Göteborg och Varberg.

ATT LÄSA

Lars Karlsson, *Leka, lära, öva, arbeta, skapa*, Lund University Press 1998

Elsa Köhler och Ingeborg Hamberg, *Ur den moderna pedagogikens verkstad*, Wahlström & Widstrand 1926

Elsa Köhler, *Aktivitetspedagogik*, Natur och Kultur 1936

Tidigare porträtt finns att läsa på pedagogiskamagasinet.se, sök på »pedagog på piedestalk».